

127 znenada jih pri tem pojav kateri,
pa tisti hip ostavijo zobjanje,
ker do življenja v večji jim je meri:

130 tak se duhov razpršil trop plašan je,
bežeč tja nekam, kjer je stala gora,
a ne vedoč, kam ide potovanje.

133 Odšla sva tudi midva brez odmora.

Opombe. V. 2. Pol dneva preje ... Po izvirniku bi bilo: gora očiščevanja se nahaja pod istim poldnevnikom (meridianom), kakor Jeruzalem, toda na drugi (južni) poluti; zato ima čas ravno za 12 ur različen. Z drugimi besedami bi tudi lahko rekli: ta dva kraja sta protinožca (antipoda). — V. 6. Znamenje tehtnice se vidi na nočnem nebu od zimskega solčnega obrata do kresa, torej ves čas, dokler se meje noči manjšajo; od kresa do božiča pa Nōči rastó meje in takrat ni videti na nebu »tehtnice s skodelama«. — V. 46. To je začetek 113. psalma: »Ko je šel Izrael iz Egipta ...« Prim. Zgodbe sv. pisma st. zav. (izd. Družba sv. Mohorja) str. 590. — V. 55 nsl. Ozvezdje Kozoroga hodi za 90° pred ozvezdjem Ovna, od vzhoda proti zapadu; ker je Oven stal na obzorju, je bil Kozorog že na poldnevnem nebu, neviden.

— V. 100 nsl. Kar pride torej duš v vice, se zberó pod Rimom, pri izlivu Tibere, in angel jih neprestano vozi »preko boljših vod« k obrežju gore očiščevanja; vse drugo je s pogubljenimi, ki so takoj pahnjeni na kraj svojih muk. — V. 112. Prva vrstica prelepe kancone Dantejeve izza mladih njegovih let; zložil jo je bil kmalu po smrti Beatricini (Vita nuova pogl. 35). V izvirniku se glasi verz: »Amor, che nella mente mi ragiona ...« Morda jo je bil Casella uglasbil.

Metafore (podobe) in druge pesniške lepote II. speva. Veličastna je celotna zgradba Divine Commedie; prekrasni so pa tudi posamezni deli, mali in tudi najmanjši. V delavnico pesnikovo zreti nam ni mogoče; ali ob gotovih prilikah nam pa le nekoliko odgrne zagrinjalo vanjo: kadar nam naslika kako podobo (metaforo). Zato se mi zdi prav, da čitatelje posebe opozorim nanje. Pri v. 7 nsl. pazi na natančno opazovanje v prelivanju barv; v. 11 nsl. je metafora vzeta od dvomečega človeka; v. 13 nsl. od zvezd (rdeči Mars!) za slikanje obraza angelovega; v. 18 rabi to primero za izraz brzine angelove; v. 55 nsl. se solčni žarki primerjajo puščicam solčnega boga Apolona; v. 70 nsl. je posebno lepa metafora za izraz hrepenenja človekovega (odpre nam tudi pogled v starodavne čase); ljubezniva prisposoba v. 124 nsl. — vzeta iz ptičjega življenja — čudovito lepo izraža hitro pokorščino blaženih duš.

IVAN CANKAR: OČIŠČENJE.

Nekako pred tremi leti sem se bil namenil, da napišem dramo, v kateri bi »vse« povedal. Vse povedati, naravnost in namah, to je sila, ki goni človeka neprestano k novemu delu, mu ukazuje, da išče brez miru novih oblik in novih izrazov. Ni mu čisto jasno, kaj da je tisto »vse«. Občuti edinole, da bi se zadušil, če bi ne govoril naglas. Kraigher mi je rekel nekoč, da stori umetnik operacijo na svoji duši, kadar ustvari umotvor. Kar se je bilo nabralo trpljenja in radosti, izkustva in spoznanja ter se izčistilo in utrdilo v njem, mora izluščiti, čeprav nasiloma in v bolečinah, da ne umrje od tesnobe.

Ko je delo dovršeno, ko se je plegla vročica, trudno se vdala napetost duhá, zadremlje srce potolaženo in ozdravljeno. Za hip, komaj za uro. Ni se še posušila tinta na debeli črti pod zadnjim stavkom, zagloje dvom. »Saj morda nisem povedal natanko tistega ... kaj sem pač pozabil?« In dvom je strah. »Milost božja, ne le da natanko tistega nisem povedal — prav ničesar nisem povedal! Vse sem pustil ob strani, vse zamolčal, mimo sem besedoval; kakor tisti nesrečnež, ki je nameraval razodeti ljubezen, pa je govoril o vremenu.« In poleg strahú je bo-

lesten sram. »Tako nisem ravnal le vsled svoje nemoči, temveč tudi vsled svoje strahopetnosti, vsled obzira do ljudi in do ogledala. Komaj sem napisal prvo besedo, sem spačil svoj obraz, hotel sem ga napraviti drugačnega, lepšega kakor je v resnici; spačil svoje misli, hotel sem jih povišati; spačil svoje srce, to pegasto, hotel sem ga obzariti s čisto glorijo. Prvo in poglavitno je človeku odkritosrčnost; še nisem bil prav izpregovoril, pa se mi je prevalila v hinavščino!«

Iz dvoma, strahú in sramú, iz potrtosti in samospoznanja se izvije pogum, v bolesti pomlajen se vzdigne visoko. »Dalje — še enkrat, še enkrat!« —

V tisti drami sem nameraval pokazati veličastno žalost stáranja. Nisem mislil na vse mnogotere in raznolične podobe stáranja, kolikor jih poznam; posebno nisem mislil na tisto čmerikavo, pljuvajoče, pokašljujoče in vzdihujoče umiranje, ki sedi v kozuh zavito za pečjo in drži dolgo šibo v roki; tudi nisem mislil na ono stáranje, ki se reži nastežaj z brezzobimi čeljustmi, prevrača suha bedra na očitnem plesu ter je v posmeh in pohujšanje mladosti sami; niti ne na ono mirno večerno zarjo, ki ugaša smehljaje, mlada in lepa še ob smrtni uri in vsa polna sve-

čane vdanosti. Mnogo barv in oblik ima jesen; še vsaka bilka se nagne drugače.

V mislih mi je bil človek, ki ga je iznenada, takorekoč ob belem dnevu, pod svetlim opoldanskim solncem obsenčil spomin na starost in smrt. Malenkosten dogodek, ena beseda, en pogled — in zastala mu je sapa ob strahoti spoznanja. Bil pa je človek, oblagodarjen z vsemi dobrotami in lepotami tega sveta. Kamor je pogledal, se mu je odsmehtil smehljaj. Užival je z vrhano mero mladost, ljubezen, srečo; in delil je drugim z obema rokama od svoje preobilice. Ni

Masaccio: Glava Kristusa (s slike Sv. Peter plačuje davek).

se zavedal tega svojega bogastva, bilo mu je kakor voda in zrak; zato ni bil hvaležen nikomur, ne Bogu, ne ljudem. Njegovo srce je bilo polno ljubezni; ljubil je vse stvari in vsaka stvar mu je vračala ljubezen. To vse je bilo kakor ob sebi razumljivo; bil je božji dar, neprošen in nezahvaljen. Tako je živel v solncu in vse bridkosti življenja so šle mimo njega.

Iz tolike sreče pa se je rodila nečimernost. Prav ponevedoma in ponedolžnem je bil zamaknjen vase, v svojo lepo brado, v svoj zvonki glas, v svoje sloko moško teló, v svoje obsežno poznanje življenja, v svojo duhovitost in zgovernost. Čisto naravno se mu je zdelo, da se mu

priklanjajo, da ga ljubijo, da poslušajo verno, kadar govori naglas, da stopijo v stran ter umolknejo smehljaje in pričakovaje, kadar se približa. In nikoli se mu ni zazdelo, da za svojo razsipno ljubezen in dobrotljivost ne zahteva le vrhane mere vdanosti, temveč tudi vrhano mero suženjstva.

Mimogredé, po naključju, brez hude misli so mu nedolžna usta zalučila v lice besedo: »Starec!« Najprej jo je komaj napol razumel, bila mu je tuja, skoraj smešna v svoji odurnosti. Ali zasadila se mu je naravnost v srce in ni je mogel več izdreti. Rana je bila zastrupljena, prečudno hitro se je širila in gnojila. Kolikor bolj je odriival misel, toliko silneje se je zaganjala vanj: »Staraš se, siviš; le malo časa še in poribile se ti bodo žile!« Nečimernost je bila razgaljena in osmešena, samozaupanje se je omajalo, srce je spoznalo grenko sramoto bojzljivosti, neodločnosti, lokave opreznosti, hinavščine. Zdelo se mu je, da stoji neprestano pred sodnikom; neviden je ta sodnik, ali strog je in vseveden. Pred njim se je bal za vsako besedo, strah ga je bilo vsake kretnje; in kolikor bolj je tehtal besedo in meril kretnjo, toliko bolj je bilo oboje nerodno, prisiljeno, neresnično. V ogledalu svojega strahu je ugledal samega sebe in je ostrmel, kakor da se je srečal prvikrat s tem neznanim obrazom; ogledaval se je brez nehanja, ogledalo je zagospodarilo nad njim, ukanilo ga je za svobodo.

Čez noč, kakor iz močvirja, so vzkliše nizkotne strasti, ki jim pod svetlim opoldanskim solncem ni bilo ne prostora, ne življenja. Človeško govorico je hotel slišati, ljudi je hotel videti, poleg sebe jih je hotel imeti, mnogo in tako blizu, da je čutil sapo njih ust; zakaj ljudje so mu bili ogledalo, v katero je strmel, v katerem je razodeval vso lokavost, hudobnost in hinavščino svojega novega bitja. Njegove oči so se čudežno izbistrile; grbo, ki je prej ni opazil, je ugledal zdaj že zdaleč na sami senci; smešnost je zalotil pod najspodobnejšo obleko, greh je zasačil za oltarjem. Noben pogled mu ni bil skrit in vsak mu je bil sumljiv. V bolesti, ki ga je bičala z jermení, je pljuval nevoščljivost, natolcevanje in sovraštvo v obraze svojih najbližjih. Ker ni bilo mirú, ni bilo več mere v njem; brez mere je ljubil in koj nato brez mere sovražil, brez mere zaupal, brez mere sumil; preošabno, čeznaturno je mahoma planila kvišku samozavest, planila moč ter še tisto uro treščila v brezno trepetajoče malodušnosti. Darove, ki so mu bili dodeljeni, je delil poprej z obema rokama, delil je od svoje izobilice radost in ljubezen; tudi zdaj

je delil z obema rokama, vsakomur in na vse strani; škropil je strup, ki mu je brizgal v lice nazaj.

Poglavitno pa je bilo, da je hotel videti; videti, kaj da je mladost in kako se razkazuje, kaj da je staranje in starost, kaj pomlajanje in prenavljanje, kaj da je maščevanje in smrt. Ogle-daval je ljudi s predirljivim pogledom strahú, zavisti in nemega, na dnu koprnečega upanja; preizkušal jih je, zapeljal, da bi izvabil iz njih skrivnost; kakšno skrivnost, sam ni vedel. Ali človek mu je bil premalo; vsaka stvar in stvarca je hranila, skrivala in razodevala skrivnost rojstva, mladosti, umiranja in smrti; videl je prašek na cesti in solnce na nebu, videl družbo krog sebe, narode, ki so bili in bodo, zemljo in vesoljnost, videl je, kako se pnè življenje in pada neprestano v silnem toku. V vsem in vsakem pa je videl sam sebe in svojo brezkončno bridkost.

Kajti nad vsem, kar je delal, mislil in čutil, nad strahom, obupom in upanjem, nad zlobo in zavistjo, nad vsem samomučenjem, iskanjem in razgledavanjem je bila razprostrta noč, težka žalost, nepremična, nebo od kamna. Videl sem ga takega, ko je bil čisto sam pod tem strašnim nebom; le trenotek je bil, ali kar sem takrat videl in slišal, me je presunilo do dna srca.

Kakor so šle misli svojo trdo in mračno pot, tako je šlo z njimi telo, priklenjeno nanje. Koj v prvem trenotku, ob prvem dvomu, pod senco prvega strahú so se mišice zgänile, so bolešno vztrepetale, omahnile. Vsaka huda misel je bila kakor siv las na glavi in v bradi, kakor guba na licu. Vsak korak do spoznanja in odrešjenja je bil tako velik in težaven, da so se kolena prav kmalu tresla in šibila; in pod bremenom bridkosti se je hrbet naglo krivil. Bil je zdaleč kakor tisti bolnik, ki je toliko časa sanjal, da je Alfonso, kralj španjolski, dokler mu ni bil zares popolnoma podoben v obličje in govorico. Starost mu je bila nasiloma segla v pamet, segla mu je v dušo, pogledala mu je iz motnih oči, dihnila mu je nenadoma z lic, že je pohrkavala iz ust; v veži je zbijala krsto. —

Nekako pred tremi leti sem bil zasnoval to dramo. Marsikaj se je pripetilo v tem času, mnogokaj sem doživel; starec pa mi ni dal mirú, prikazal se je iznenada in me spomnil náse. Napravil sem dvakrat ali trikrat trden načrt; vselej sem ga razrušil. Nekatero prizore sem videl pred seboj bolj jasno, kakor da bi jih gledal na odru, obžarjenem od električnih luči. Noben obraz mi ni bil več tuj; vsaka usta so mi sama narekovala, treba je bilo poslušati in zapisati. Branilo

mi je nekaj, česar prej še nisem prav razumel, kar pa zdaj razumem natanko. Bal sem se človeka, ki sem ga bil sam ustvaril. Preveč globoko, prežareče mi je gledal v lice, tako da sem povešal oči pred njim. Vedel je več od mene; njegove izkušnje so bile mnogoštevilnejše in bolj bogate spoznanja od mojih. Občutil pa sem po pravici, da je treba junaka premagati; da ga ne utelesim prej, dokler si ga ne zaslužim.

Ob tistem času pa se mi je tóle primerilo: Zamaknil sem se bil v mlad, še napol otroški obraz; ni bila ljubezen, ki prevzame in pretvori vse bitje človeka; bil je pač le tisti rahli vztrepet, ki pride in mine kakor jutranja zarja, brez sunkov, mehko in mirno in brez sledú. Srce zavzdihne, nato je veselejše in svobodnejše, čistejše kot poprej.

Sklonil sem se nad ta mladi obraz; ali da bi ga poljubil, ali da bi občutil njega toploto, ali da bi se mu samo od blizu nasmehnil. V polhipu, čisto gotovo nehoté in nezavedno, se je njena levica zgänila, komaj vidno, ali vendar toliko, da je bila kretnja razločna. Rahel dihanje, bežen kakor spomin, je šinil preko njenih lic in ustnic. Mimo okna je bil prišel mlad fant, lep kakor sanje; izpod črnih trepalnic se je tiho ozrl nanjo. Takrat sem ugledal sebe v punčicah njenih oči. Nad obrvmi so se v trikratnem loku bočile tenke, plitvo zarebane gube ter se spuščale globoko v podóčje. Drugi dvakratni lok je rezal lice podólž ter zatopil v kotu pod ustnicami. To sem videl, kakor da sem stal celo uro pred ogledalom. Vse pa se je vršilo, kakor da bi trenil, in brez besed.

Rekel sem, da ni bilo ljubezni, tiste vse-mogočne, ki jo poznam; zato ni bilo ne srda, ne bolečine, ljubosumnosti še celó ne. Le čudno utrujen, zanič in potrten sem bil mahoma, kakor da sem daleč in strmo hodil. Nerazločen, teman občutek je bil v meni, občutek smešnosti, osramočenja, nepotrebnosti, občutek človeka, ki stoji nenadoma in ponevedoma v družbi, v katero ne sodi.

»Saj tako se je začelo, saj tako se je zgodilo z njim! Samo še tiste besede, tiste strašne, bi bilo treba!«

Spreletelo me je vsega sladko in nadvse bolešno obenem. Nekaj se je težko zvrnilo od mene, bil sem kakor osvobojen in očiščen. V enem samem hipu sem lahkotno prestopil silen jarek; z jasnim očesom, brez žalosti, z mirno ljubeznijo sem se ozrl nazaj. Moj junak je bil pod menoj, je bil premagán; pogledal sem mu iz lica v lice, spoznal in občutil sem ga do dna in se ga nisem več bal. —

Mislím, da bom tisto dramo zares napisal.